

Quia arduum est ad vitam conari per legis custodiam. Atque facile est vobis comparare spiritum et animum novum, quo ad celestem vitam rapiamini. « Quare moriemini, filii Israel? » Quia ꝑꝑꝑ neci traditi sumus a divina iustitia. At ego, qui nolo mortem morientis, ab ipsis faucibus mortis etiam devoratos eripiam. « Quare igitur moriemini? » Quia Dominus oblitus est nostri ob peccata regum nostrorum, Achaz et Manassis, ideo morimur. Sed oblivisse non possum Abraham, Isaac, Israel et Davidis obsequia: eorum memor, vobis, o domus Israel! misericordiam exhibebo et clementiam. « Et quare moriemini? » Quia divina potentie obsistere non valemus, quæ nos Babylonis venumedit. At licet vobis, si ad misericordiam confugiatis, contra Deum fortes esse, quod olim Israelien patrem vestrum fecisse non ignoratis. « Quare ergo moriemini? » Illud unum est, quod vos accusat, quod deprimit, quod damnat, et morti adjudicat, nimirum quod respicere non vultis, quia quid sit vivere necdum nostis. Sed ego vel phrenesi tam periculosa laborantes non desinam admonere et ad saniora consilia co-

hortari: « Quare moriemini, domus Israel? quia nolo mortem morientis, etc., revertimini, et vivite. »

Narrat Plutarchus olim Milesios virgines furor actas, solitas sibi mortem consciscere, cum nihil haberent cause, nisi: « Volo mori. » Dumque neminis, nec promissis ab hac re averti possent, sapientem quemdam hoc consilium dedisse, ut, quotquot se encassent, publice nudæ suspendentur. Infamia hæc virgines a sui crede compescuit. Ita facit peccator; nam quasi forens in suam neem ruit, sibi ipsi mortem consciscit, eamque æternam. An non hæc amentia? annon furor? damnati jam suum furorem, suum errorem vident et dolent. « Sed sero sapienter Phryges. » Iuste ergo hic vermis conscientie jugiter rodit eos: Cur, stolidissime viventium, hæc tibi miseriam æternam sponte ascivisti? cur te in æternitatem incendiorum ultro coniecisti? Nemo te compulsi: diaboli non coegit, sed invitavit. Tu tibi imputa tuam sortem; tu libere elegisti mortem præ vita, demones præ angelis, infernum præ celo. Dum tempus habemus, hæc cogitemus et sapiamus.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Luget cladem Hierosolymæ ac filiorum Josie, scilicet Joachas, Joachin, Joachin et Sedecia regum Juda, eamque sub duabus metaphoris describit. Prima est catulorum leonum; secunda vineæ, vers. 10.

1. Et tu assume planctum super principes Israel, 2. et dices: Quare mater tua leena inter leones cubavit, in medio leunculorum enutrivit catulos suos? 3. Et eduxit unum de leum aliis suis, et leo factus est: et didicit capere prædam, hominemque comedere. 4. Et audierunt de eo gentes, et non absque vulneribus suis ceperunt eum: et adduxerunt eum in catenis in terram Ægypti. 5. Quæ cum vidisset quoniam infirmata est, et periit exspectatio ejus: tulit unum de leunculis suis, leonem constituit eum. 6. Qui incedebat inter leones, et factus est leo: et didicit prædam capere, et homines devorare: 7. didicit viduas facere, et civitates eorum in desertum adducere; et desolata est terra, et plenitudo ejus, a voce rugitus illius. 8. Et convenerunt adversus eum gentes undique de provinciis, et expandentur super eum rete saum: in vulneribus earum captus est. 9. Et miserunt eum in caveam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis: miseruntque eum in carcerem, ne audiretur vox ejus ultra super montes Israel. 10. Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata est: fructus ejus, et frondes ejus creverunt ex aquis multis. 11. Et factæ sunt ei virgæ solidæ in sceptrum dominantium, et exaltata est statura ejus inter frondes: et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum. 12. Et evulsa est in ira, in terramque projecta, et ventus urens siccavit fructum ejus: marcuerunt, et arefactæ sunt virgæ roboris ejus: ignis comedit eam. 13. Et nunc transplantata est in desertum, in terra invia et silienti. 14. Et egressus est ignis de virga ramorum ejus, qui fructum ejus comedit: et non fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium. Planctus est, et erit in planctum.

1. PRINCIPES ISRAEL. — reges jam in synopsis nominatos (1).

2. QUARE MATER TUA LEENA INTER LEONES CUBAVIT? — Matrem vocat familiam regiam Davidis, vel potius Synagogam, ut Valabius; vel, ut epist. Prædo et Maldonatus, Hierosolyam. Adde: « ma, » id est vestra, quia tam singulos, quam omnes reges jam dictos alloquitur. Porro Jerusalem vocatur *leena*, ob nobilitatem, andæsam et sæviam locorum: *leones* sunt vicini reges gentium, q. d. Olim Jerusalem citra ullum metum versabatur inter reges gentium, perinde atque leona intrepida inter leones. Ita Origenes, S. Hieronymus et Theodoretus.

Rursum leena notat Jerusalem impudicitiam: leona enim symbolum est meretricis, quæ in amissio rapacitatem et imperium exercet. Nam ut ait Præta:

Par est leonæ et femine crudelitas.

Unde meretrices vocantur Megaricæ sphinges; sphinges enim capite erant humano, sed corpore leonino. Sed et ante urbem Corinthiam Veneris erat templum, juxtaque Latii templus, cui leonæ imago apposita videbatur, ariste inter priores pedes apprehenso: quod nimirum ejus petulantiam indicabat, qua præcipue lasciviant aristes. Idem ex Aristophane confirmat Pierius, lib. 1 *Hierogl.* cap. XXI.

ENUTRIVIT (Hebraice *רִבְּחָה* *ribbaha*, id est multiplicavit) CATULOS SUOS. — scilicet leunculos, q. d. Jerusalem principes suos filios regum enutrivit inter leunculos, id est inter alios principes filios regum et principum. Leunculos vocat Joachaz, Joachin, Joachin et Sedeciam, tum quia juvenes erant; tum quia respectu Davidis, Salomonis, Josias aliorumque priorum regum exigui fuerunt, atque sub his regnum collabi cepit. Ita Maldonatus.

Tradit Epiphanius, hæresi lxxviii, quæ est Anticomarianitarum, physicos (pota Herodotum, lib. III *Histor.*, qui fabulosus est, cujus verba recitat Gallus, lib. XIII, vi), docere quod leena tota vita unum tantum pariat catulum, ut per illam representetur B. Virgo, quæ unum tantum peperit filium, scilicet Christum. « Aiant, inquit, ferream non parere præterquam semel et unum. » Causam

(1) Regnum Juda, quod everso decem tribuum regno scham supererat, appellat antiquo nomine, atque ante tempora Roboam communi universis tribubus, videlicet Israelis. Cf. supra xvii, 2. Hieronymus, præparans monitione ad plura hujus loci explanationes legisse, sed tantis obscuritatibus impeditas, ut non tam aperuerit, quam involverat lætationem, atque ex illis unam alteramve commemorasset, « nos autem, » pergit, « existimus explanationes lecturis arbitrio suffragantes, dicimus, captivitate videlicet Prophetam non tam futura videri, quam narrare præceperit. Post sextum enim Selenio annum, (suppletum studios in consequentibus, ep. xv, 4, legimus: *Et factum est in anno septimo, in quinto mense, etc.*) assumitur planctus super principes, quæ videlicet, qui de Josie stirpe generati sunt. »

subdit, quod ipsa per 26 menses foetum uterogesset; itaque foetum suis saltationibus, motibus et unguibus « divellere et incidere matricem, » ac proinde « una cum partu etiam uterum ac matricem excerni. » Leo ergo est Christus, leona virgo mater. « Leona autem non contrahit secundum partus. Ergo non amplius partum novit Maria, non amplius conjunctionem corporum sancta Virgo. » Hæusit hoc S. Epiphanius ab Ægyptiis, ex quibus Horus Apollo, lib. II *Hierogl.* cap. lxxviii, semel, inquit, enitam mulierem significantes leonam pingunt; hæc enim bis uterum non fert. Commentum Ægyptiorum hoc constat Aristoteles, et Plinius, lib. VIII, cap. xvi. Quare S. Epiphanius, hic non suam sed aliorum refert sententiam, eamque apposite adaptat B. Virgini. Nam illam falsam esse patet ex hoc loco, ubi leena dicitur habere plures catulos et leunculos. Idem rationes evincunt. Si enim leena unum tantum pareret catulum, species leonina multiplicari non posset, sed in uno semper unius catuli capite consisteret, cum tamen sciamus certo toto orbe plures esse leones.

Secundo, si catulus sit mas, aut si occidatur antequam generet, species leonina interiret, cum mater ejus leona amplius generare nequeat. Constat autem Samsoneam, *Judic.* xiv, 5, Davidem et alios plures cepisse et occidisse catulos leonum, etiam tenerissimos, antequam generare possent. Ergo jampridem interire debuisset species leonum. Scimus consequens esse falsum, ergo et antecedens. Tertio, catulus leonis semper debet esse femina, ut per eam propagari possent species: atque hæc a parente suo leone imprægnari debet, si idem ejus proles, et rursus proles proles, idque consequenter per omnia secula; utpote cum non sit alius leo, qui id facere possit, postquam quod unus sit tantum leonæ per omnem vitam endus, uniusque unius generatio. Hæc et plura absurda evincunt sententiam hæc esse falsam. Constat enim ex *Genes.* vii, 2, unum tantum par leonem, scilicet unum marem et unam feminam, servatum esse in arca Noe, ad speciem propagationem; ex quo tantum leonum numerum toto orbe jam propagatione certimus. Denique Aristoteles, et ex eo Plinius, lib. VIII, cap. xvi, tradunt: « Leonem primo factu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilecere. » Idem scribitur Homerus (quem citat Gallus, lib. XIII, cap. ix); Solinus, Oppianus, Philostratus, Athenæus, lib. X; Theophrastus, lib. XXI, cap. 13, et alii, quos citat Gesnerus in *Leone*, pag. 630.

Nota: Tyranni insigne in Scriptura comparantur leoni, ut Pharaos, *Ezech.* xxxii, 2, Nabuchodonosor, *Jerem.* iv, 7; quia leo magnanimitas est, per vigili et sævus, adeoque omnia animalia subjugat et prædat. Ita Lucullus consul Romanus cum Mithridate Ponti rege bellum gerens, cum ad Troadem appulisset, et juxta eodem Veneris castra haberet, visus est eam sibi nocte hæc dicentem audire: « Quis dormis, generose leo? in hincum!

tibi praesto. » Exspectet, cum audisset classem hostilem in propinquo stationem habere, eam invasit, et proelio victos omnes cum Isidoro duce occidit. Mox Tigranem regem Armeniae aggressus est. Tigranes, militum ejus paucitatem contempnans, dixit: « Si quidem legati adsint, esse multos; sin milites, paucos. » Verum Lucullus in eos irruit; et trucidavit ut leo, adeo ut Livius praelium illud admirans dicat nunquam Romanos dimicavisse numero hostium tanto inferiores; victores enim vigesimam eorum fuisse partem, qui victi fuerant. Unde et Antiochus philosophus scribit solem nullam aliam talem pugnam vidisse.

Torsum leones, ait S. Basilus, homin. 9 *Hexam.*, incedunt solitarii: causamque addit, ne videlicet pares honores congressionesque cum ceteris acceptent. Idem faciunt reges: ut enim excellentiam suam ostendant soli degunt, caventque ne cum aliis regibus concurrant. Ad haec, sicut aquila inter aves; Leviathan, id est balena, inter pisces: sic leo rex est inter bestias.

Hac de re insignis exstat apologus in mythis Aesopi: Leo, inquit, asinus et vulpes societatem inferant, ut quod venando cepissent, id inter se dividerent. Ergo cum venata praedam essent nacti, mox jubet leo ut asinus eam dividat. Ille, ut erat stolidus, in tres aequas portiones paritus est. Hac partitio indignatus leo, quod ceteris aequaretur, asinum adortus discerpit: inde jussit vulpi vulpes superaret sola, ut praedam dividat. Vulpes ergo asini clade cautior totam fere praedam leoni attribuit, sibi vix portunculam servans. Leo, probata distributione, rogat quisnam illam dividendi artem docuisset? cui vulpes: Calamitas, inquit, asini. Hoc apologo docemur cavendam esse plebeis societatem cum principibus aut prepotentibus. Haec enim est societas leonina, in qua leo ceteros vi fraudans, omnia pene sibi adscribit. Ita in *Pandectis*, ex Ulpiano narrat Aristoteli, Cassium jurisconsultum respondisse, societatem talem coire non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiret, et hanc societatem esse leoninam.

Tertio, leones soli ex feris clementia utuntur in supplicis et prostratis parent, teste Plinio, lib. VIII, cap. xvi. Idem faciunt reges, quorum hoc est axioma: vni.

Parcere subjectis, et debellare superios.

Quarto, leones, ait Plinius, timent rotarum orbis circumfatos, et currus inanes, ac cristas cantusque gallinae eorum; sed maxime ignes: ita tyranni umbras timent, res nihili suspectas habent, et quemvis populi concursum ac globum, hostilem putant.

Quinto, leones, aequae ac tyranni, a teneris natura sua feruntur ad praedam. Idem faciunt et lynceae, quorum tota memoria et anima est in fame et praeda. Audi S. Hieronymum ad *Chrysostomum*, epist. 44: « Quod natura, ait, lynceis insitum habent, ne post tergum respicientes meminerint

proforum, et mens perdat, quod oculi videre desiderint: ita nostrae es necessitudinis oblitus. » Et mox docet lynceas in capreas et cervos incautos, dum frondes arborum captant, insilire, « Currentemque, ait, frustra praedam, dum hostem suum secum vehit, rabido desuper ore dilanant, et tandiu meminere praedandi, quandiu venter vacuae sicum fame guttur exasperat: ubi vero sanguinis pasta feritas viscera distenta compleverit, cum saturitate succedit oblivio, tandiu nescitura quid capiat, donec memoriam revocaverit escariae: tu ergo, ait, o Chryso-gone, necdum satiatas nobis, cur finem jungis exordio? » etc. Tyranni ergo sevitia superant leones et lynceas; nam horum praedandi cupido et gula cum fame saturatur: tyrannorum vero avaritia et ambitio insatiabilis est, nec nisi morte et strage, non tam aliorum, quam propria finitur et desinit.

3. ET EDUCIT UNUM DE LEONICULIS SUI: LEO FACTUS EST. — Intellegit Joachaz, qui et Sellum dicitur, quartum Josiae filium quem, Josia mortuo, populus « eduxit, » Hebr. *edullit in altum*, i. e. sibi regem constituit, forte quia ipse fratribus erat amosior, bellicosior, crudelior. Chaldaeus clare vertit: *Evexit unum de filiis suis, rex fuit*. Per catulos enim filios regum, per leonem regem intelligit: simulque indicat Joachaz, mox ut rex factus est, cepisse rugire et seivire quasi leonem. Unde sequitur: « Didicit praedam capere, » etc. Hinc Proverbum: « Leonis catulum ne alas, » cuius auctor est Aeschylus apud Aristophanem in *Banis*, quo monemur non esse fovendam potentiam que republicam possit opprimere: quod si forte quis talis exstiterit, et jam praevalcat, non esse e republica dimicare cum illo; quem nequeas nisi magno reipublicae malo superare. Tyrannus enim non est recipiendus: quod si receptus est, ferendus est.

HOMINEMQUE CONEDERE. — Chaldaeus, occidere, scilicet innocentes, ut fecerat Manasses ejus abavus, illorumque bona praedari.

4. AUDIERUNT DE EO (de ejus ferocia studioque bellandi) GENTES, — scilicet Aegyptii. Alludit ad morem gentium; cum enim audiunt leonem, ursum, similemve feram in locis agrivae suis versari et grassari, ex conducto omnes conveniunt ut eam capiant.

ET NON ABSQUE VULNERIBUS SUI CEPERUNT EUM. — Significat, quod tacet liber Regum, Joachaz quasi juvenem bellicosum, proelio cruento contra Aegyptios decertasse, et in eo vulnerantem et vulneratum captum esse. Hebraeus, *captus est in fovea eorum*, scilicet Aegyptiorum stratagemate: sicut leo capitur in fovea, vel speleo suo; aut potius in fovea, quam juxta speleum, aut locum, in quo versari solet leo, facere solent venatores, eamque ramis aut germine tegere, ut nesciens leo in eo cadat ibique capiatur. Noster vertit, *in vulneribus*, quia hebraeus *סורח* *sachat* significat et foveam, et interitum vel corruptionem, q. d. Molorum strage et caede captus est. Hoc est quod di-

citur, IV Reg. XXIII, 33: « Vinxitque eum (Joachaz) Pharaon Necho in Hebra. »

5. QUAE (scilicet leona, id est Jerusalem) CUM VIDISSET QUONIAM INFIRMATA EST, — id est orbata filio suo et rege Joachaz. Sic, I Reg. II, 5, dicit Anna de Phenenna: « Quae multos habebat filios, infirmata est, » id est his orbata; robur enim et decus matris consistit in filiis. Rursum: « Cum vidisset quod perit expectatio; » Septuaginta, *substantia*, id est subsistentia, puta fortitudo, *ejus*, quam scilicet de regno Joachaz ferocis conceperat.

TELUM ENIM, — id est alterum, scilicet Joachin filium Joakim, aiunt S. Hieronymus et Theodoretus, vel potius ipsum Joakim patrem Joachini; hic enim proxime successit Joachaz, II Paral. XXXVI, 5, et per 11 annos regnavit, cum Joachin tantum per tres menses regnavit (1). Joakim ergo a Pharaone, cum consensu populi creatus rex, quasi leo incedebat inter leones; quia cum Pharaone, Nabuchodonosore et aliis vicinis regibus frudus nati, ac inter tyrannos quasi tyrannus incessit.

Moraliter nota: Parentes nimis amantes filios, eisque indulgentes, eos perdunt, itaque hereditatem alii, nec raro inimicis relinquunt. Id teste florentino Apollo lib. II *Hierogl.* LXII, Aegyptii indicabant pingendo sinium, retroque parvum alterum. Is enim cum geminos pariat, ex his supra modum alterum diligit, alterum odit. Quem autem diligit, ante se assidue gestans suffocat: et quem odit, retro habet, et deinceps educat. Ita mater haec nimis amans filios suos, eos perdidit, summeque et eorum regnum reliquit Chaldaeis hostibus.

7. DIDICIT VIDUAS FACERE, — occisis earum maritis, et bonis fisco addictis. Hebraice est, *cognovit viduas ejus, vel suas*, quod Vatablus exponit, q. d. Libidinem exereuit cum viduis, quarum maritos occiderat. Verum hoc facere non solet leo. Noster ergo optime hebraismum expressit. Est enim aposiopesis: *scivit, vel didicit viduas ejus, supple, facere*. Chaldaeus pro *lamed* legens *resch*, scilicet pro *ארבעתה אלמנותא*, id est *viduas*, legens *ארבעתה ארמנותא*, id est *palatia ejus*, vertit: *Arces et palatia eorum cognovit*, id est sibi vindicavit, ascripsit, pro suis habuit, agnovit ut propria.

ET CIVITATES EORUM, — hominum, quos occiderat. Est enallage numeri; transit enim a singulari ad pluralem. Populus enim collective est singularis, distributive pluralis.

DESOLATA EST TERRA; ET PLENTUDO EJUS. — Id

(1) Potius hinc agitur de Joachino vel Jechonia, ut bene notant Rosenmüller, Calmetus et d'Alilly post S. Hieronymum et Theodoretum; is enim a matre seu populo, inconsulto Babylonio: a ille (Joakim) non a matre, sed ab Aegyptio (IV Reg. XXIII, 34) rex constitutus est. Intercedit regnum Joakimi. Id videtur comprehendi eo colore dicitur a quod perit expectatio ejus. Adde quod illa que de illo rege dicitur vers. 6, 7, non nisi Joachino sive Jechoniae aptari possunt.

est incolae, qui terram implent, civitates suas deseruerunt et ingerunt ob sevitiam Joakim; sicut fugiant animalia, auditu rugitu leonis.

8. ET CONVERSERUNT ADVERSUS EUM GENTES, — q. d. Babylonii suis copiis, quasi reti, ceperunt Joakim et abduxerunt eum in Babylonem.

IN VULNERIBUS EARUM (tam activis quam passivis, id est vulneratis, et vulneratis, ut dixi vers. 4) CAPTUS EST. — Hanc leonem stragem et parabolam apposite Cardinalis Baronius adaptat Leonum Imperatorum stirpi, quae ob iconoclasum, et ob rapinas neceque Religiosis illatas, a Deo excisa est, nimirum impetit fortis in fortem, leo in leonem, rex in Deum, et ab eo contritus est. Primus ergo Imperator iconoclasta fuit Leo Isaurus, qui post multas orthodoxorum, sanctas imagines venerantium, rapinas, exsilia et caedes, Nummis vindictam publicam sensit. Nam, irato Numine, totus contremuit Oriens, civitates complures solo aequatae fuere, et quae erant in urbe statuae Imperatorum, collapsae et contritae sunt, quasi ipsae stare non possent, ubi sacrae imagines essent ab ipso impio Leone prostrate, qui nec ipse quidem amplius potuit esse superstes, nam paucos post menses a terrae motu ex hac vita ablatas est, anno Domini 741.

Successit Leonifilius Constantinus Copronymus, qui imperium inivit heresitis spargendo fraudulenter quasi vulpes, regnavit ut leo, mortuus est ut canis. Primo enim occulit, mox, imperio confirmato, publice grassatus est in sanctas imagines, templa, monachos, Ipsamque B. Virginem, quam Deiparam non esse contendebat, sed ab ea plaga in cruribus percussus, quae graeco *ἀσπίς* dicitur; indeque febrem validissimam contrahens, miserabiliter mortuus est, clamans et dicens: « Vivens adhuc igni inextinguibili sum traditus, » anno Domini 775.

Copronymo successit filius Leo Junior, mali corvi malum ovum, et ex leone leoniculus seivians in sanctas imagines, earumque cultores; cumque insaniret circa lapides pretiosos, nimis adamavit coronam magnae ecclesiae, et accipiens gestavit eam. Mox prodierunt carbunculi in capite ejus: et captus valida febre, mortuus est anno regni, quinto, Christi 780. Amans ergo carbunculos, ex sacrilegio carbunculos pariter passus est, et his coronatus, morte est punitus.

Leoni marito successit Irene uxor pia, cum Constantino filio decenni, quae *επίκουρα*, id est *poetam*, reipublicae et Ecclesiae attulit, ac statim ecclesiae reddidit suum aeterna, coronam scilicet a marito sublatam, pulcherrime fabricatam, et gemmis pretiosis exornatam. Quocirca sua ea quidam, in Thraciae muris fodiens, invenit arcam lapideam, et in ea virum jacentem, cui inscriptum erat: « Christus ex Virgine Maria nascetur. Credo in eum. Sub Constantino et Irene Imperatoribus, o soli iterum me videbis. » Increbuit sermo, vatis alicujus ante Christum fuisse sepulcrum.

eiusdemque fuisse hoc oraculum a Deo revelatum. Ita Theophanes, et Baronius in eorum gestis et annis.

9. MISERUNTQUE EUM IN CARCEREM, NE ADIRETUR VOX EJUS ULTRA. — « EUM, » scilicet Joakim patrem; sub eo quoque intelligit Joachin filium (de quo hæc intelligit S. Hieronymus et Theodoretus); Joakim enim primo rebellans Chaldeis, ab eis captus est, mox spondens se fore eis subditum, remissus est in regnum, rursumque rebellans, non captus, sed occisus est. Joachin vero captus, imo sponte se dedens Chaldeis, ab eis ductus est in Babylonem, ibique tota vita captivus permansit. Hinc Propheta omittit hic Joachin, quia cum sub patre Joakim complectitur. Sedit enim vero præterit, quia is adhuc hoc tempore regnabat.

Moraliter, vide hic quam brevis sit tyrannis, quamque celer et funestus tyrannorum exitus. In quatuor hi leuculi Joachaz, Joakim, Joachin et Sedecias, omnes simul vix 22 annis regnarunt. Vnde Seneca, lib. I. De Clementia: « Reges, ait, consensuerunt: liberisque ac nepotibus tradunt regna, tyrannorum execrabilis ac brevis potestas est. » Phales, teste Laetio in ejus Vita rogatus: « Quid difficile vidisset? Tyrannum, inquit, senem. » Et Juvenalis, satyr. 4:

Ad generum Cæris sine cæde et sanguine pauci Descendunt reges, et sicca morte tyranni.

Curius, lib. IV: « Nulla quæsitæ scelere potentia diuturna est. » Et Sallustius ad Cosarem: « Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quam diuturna arbitror; neque quemquam a multis metuentum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam bellum æternum et anops gerere; quoniam neque adversus, neque a tergo, neque a lateribus tutus sis, semper in metu aut periculo agites. » Et Seneca Tragedus: « Necesso est multos timeat, quem nulli fiment. » Et Cicero, lib. II De Officiis: « Nulla vis imperii tanta est, quæ, premeute metu, possit esse diuturna. Multorum odiis nullæ opes possunt obsistere. Quem metunt, oderunt; quem quisque odit, perisse expetit. Malus est custos diuturnitatis metus, contraque fidelis est ad perpetuitatem benevolentia. » Idem, Philip. I et II, docet hanc tyrannorum esse vocem, sed insipientem: « Oderint, dum metuant. Nam timor non difformi magister est officii. Millas perire est melius, quam in sua civitate sine armorum prædicio non posse vivere. Præsidium charitate et benevolentia civium septum oportet esse, non armis. » Denique Elianus, lib. VI, cap. xxi: « Pulcherrime, ait, a diis immortalibus comparatum est, ut nullam tyrannidem usque ad tertiam generationem propagent, sed ut confestim tyrannos tanquam proceras piceas perdant et extirpent, aut liberos eorum viribus denudent ac spovent. Memorantur apud Græcos intra hominum

memoriam, hæc solum tyrannides usque ad nepotes permansisse, Gelonis in Sicilia, Leucatorum in Bosphoro, et Cypselidarum Corinthi. »

Porro id non tantum in tyrannid, sed et in legitimis regibus et principibus locum habet. Nam, ut ait Ezech. cap. x, 41: « Omnis potentatus brevis vita. » Et alius: « Mundi gloria et prosperitas non est diuturnior, nec constantior, quam sit serenitatis hæmæ, tranquillitas navis, stabilitas lune. » Vis exempla? audi S. Hieronymum in Epitaphio Nepotiani, pag. 13: « Constantius, arianae hæretice hereseos, dum contra inimicum paratur, et concitus fertur ad pugnam, in Mopsi viculo moriens, magno dolore hosti reliquit imperium. Julianus proditor anime suæ, et christiani jugulator exercitus, Christum sensit in Media; quem primum in Gallia denegarat; dumque Romanos propagare vult fines, perdidit propagos. Jovianus, gustatis tantum imperialibus bonis, fœtore prunum suffocatus interiit; ostendens omnibus, quid sit hominam potentia. Valentinianus, vastato genitali solo, et inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis extinctus est. Hujus germanus Valens, Gothicæ bello victus in Thracia, eundem locum et mortis habuit, et sepulcri. Gratianus ab exercitu suo prodilus, et ab obviiis urbibus non receptus, ludibrio hosti fuit; oruentateque manus vestigia parietis tui, Lugdunæ, testantur. Adolescens Valentinianus, et pene puer, post fugam, post exsilium, post recuperatum nullo sanguine imperium, haud procul ab urbe fraternæ mortis conscia necatus est, et cadaver exanime suspensio infamatum. Quid loquar de Procopio, Maximo, Eugenio, qui utique dum rerum potententur, terrori gentibus erant? Omnes capti steterunt ante ora victorum, et, quod potentissimis quondam miserimum est, prius ignominia servitutis, quam hostili mucrone confossi sunt. Ad privatas veniam dignitates, nec de his loquar, qui biennium excedunt; atque ut ceteros prætermittam, sufficit nobis trium nuper consularium diversos exitus scribere. Abundantius egens Pithyuntæ exsulat. Ruffini caput pilo Constantinopoli gestatum est, et abscessa manus dextera, ad dedecus insatiabilis avaritiæ, ostiâfiam stipem mendicavit. Timasius, precipitatus repente de altissimo dignitatis gradu, evasisse se putat, quod Assæ vivil inglorius. »

Ut alios sæculares taceam, ipsdum clarissimum est in Pontificibus, quorum multi tres tantum annos, alii unum, alii paucos menses, alii paucos dies in Pontificatu s' derunt. Vidimus uno eodemque anno 1590, sine hæcivo illi presidere tres Pontifices, Sixtum V, Urbanum VII, Gregorium XIV, et mox anno 1591, Innocentium IX, et post tringinta dies Clementem VIII. Quin, et quod mirum videtur, ex omnibus Pontificibus, qui hæc usque per annos 1618 Ecclesiam rexerunt, nemo existit, qui ad 25 annum Pontificatus perveniret. Accesserunt sat prope S. Leo I, qui 21 annis; S. Sylvester, qui totidem; et omnium proxime Adria-

ans I, qui anno Domini 772, creatus Pontifex, sedit ipso anno 24, exceptis 43 diebus; sedit enim integros annos 23, menses decem, et dies 10; mortuusque est anno Domini 795, aiunt Baronius et alii. Ergo nec ipse, nec quis alius præcise attigit 25. Quocirca Pontifici dum inauguratur, aclamatur: « Beatissime Pater, annos Petri non videbis. » Id enim ita fore, experientia continua tot centuorum annorum salis præagit, imo evincit, divina providentia arcane ita disponente, sive ob honorem S. Petri, qui primus Pontificatus Romæ constituit, seditque annos 25, ut ipse sicut dignitate et meritis, ita et annis reliquos omnes sequaces et posteros suos superet; sive, ut Pontifices in tanto fastigio et culmine dignitatis constitutos, humilitatis et modestie admoneat, doceatque illud parvipendere, et celestes æternosque honores ambire; sive, ut hic eis stimulus sit ad acre et cœdium heroïcorum operum et virtutum studium, dum cogitant brevem sibi fore Pontificatum, æque ac vitam, ideoque assidue sibi dicant: Quod facere destinās, fac cito; brevis enim erit tibi hæc potestas, brevis facultas magnorum facinorim; paucos ergo annos magnis virtutibus imple, paucis annis tot tantaque facito, que nomen tuum, et in terra et in cœlis illustrent, ac eternitati transcribant; imitare Linos, Cletos, Clementes, Gregorios, Leones, qui consummati in brevi impleverunt tempora multa. Proponit oliu Alexander II Pontifex hæc questionem B. Petro Damiano, cur Pontifices tam paucis annis viverent, et nemo ad annos S. Petri peringeret, cum nonnulli florente fuerint ætate ac validi? Respondit Petrus Damianus lib. I, epist. 17, hoc iudicii celestis ordinem disposuisse, ut humano generi metum mortis incuteret, et quam despicienda sit temporalis vite gloria, in ipso gloria principatu, ac veluti solo deliquim patiente evidenter ostenderet; præsertim cum unus omni mundo presideat Papa, reges sint simul plures, nec sie soleant Pontifices violenta morte occumbere, ut reges. Addest nodter Lorinus in II epist. Petri, cap. 1, 14, id fieri, ut minus appetant homines Papatus culmen, quod fere certi sunt non diu duratum.

10. MATER TUA (id est vestra, o reges Juda! Vide dicta vers. 2) QUASI VITÆA IN SANGUINE TUO STUPER AQUAM PLANTATA EST. — Jerusalem, et proscapiam regiam paulo ante Propheta comparavit vitæi et læne; tunc eam viti generosæ comparat: sanguis enim regius purpuratorum similis est lignoti viti rubeo et purpureo, a quo vitis purpurea vocatur ab Ovidio VIII Metamorph. Hæc vitis quasi plantata ad aquas excrevit suis ramis et pampinis, puta suis familiis, civibus, potentia, divitiis et gloria: quia erat stirps Davidis a Deo electi, cui Deus promiserat thronum et domum stabilem, Psalm. LXXXVIII, 3. Aliter Maldonatus: « in sanguine tuo, » i. e. inquit, in flore tuo, ut flos propter ruborem vocetur sanguis. Unde Septua-

ginta vertunt, in Ezech. 22, id est sicut flos malagranati. Verum verius videtur Septuaginta בְּדָמַי בְּדָמַי בְּדָמַי, id est in sanguine tuo, legisse aliis litteris Hebraicis vicinis כְּרֵוֹן כְּרֵוֹן Kerion, id est, ut malagranatum mater tu — atque, scilicet frondes et multum fructum produces, atque, ut Eucherius, sicut in malagranato, uno exteriori cortice, multa interioris grana ununtur: sic plurimos cives et urbes, unitas regni et regis continet. Secundo, sicut grana illa suis loculis sunt ordinata et folliculis discreta: ita quoque cives suis familiis et collegiis. Hinc vetres Junoni, quasi presidi regnorum malum Panicum dedicarunt, et in manu posuerunt. Et sacerdos Hebræorum in veste habebat mala Punica permixta tintinnabulis, quæ significat unitatem Ecclesie ex multis gentibus in eundem sonum, id est, in eamdem legem et religionem, convenientium, ait Eucherius, et S. Gregorius in Cant. iv. Vel significat eorumdem varietatem et consonantiam virtutum, de qua dicitur Actor. iv: « Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una. » Ita S. Hieronymus, et ex eo Prædo.

11. FACTÆ SUNT EI VIRGÆ SOLIDÆ IN SCEPTRA DOMINANTIIUM. — id est, unus hic vitis palmes, quasi una virga fortissima excrevit in virgus multas, quæ essent sceptrâ dominantium, ut scilicet reges ex ea fierent. Olim enim patriarchæ et principes, quasi pastores cum virga sequentibus et regentibus suum agmen: hinc jam pro virgis reges sceptrâ gestant, g. d. Jerusalem multos et fortes protulit reges, gestantes sceptrâ. Virga enim insignis est regni et regis. Ita Chaldaus (1).

EXALTATA EST STATUA EJUS INTER FRONDES. — g. d. Jerusalem in tot tantosque cives et principes excesserens, cum eis et inter eos alta et gloriosa apparuit.

ET VITÆA, — id est, videndo sibi placuit, et superbiuit. Legit Interpres active וְרָא וְרָא, jam passive legunt וְרָא וְרָא, id est, et visa est.

12. EVILSA EST IN IRA, — scilicet, vinea Jerusalem in ira Dei excisa, et quasi vitis eradicata est sub Sedecia.

VITÆA QUENS (id est hostium Chaldeorum impetus) SUGAVIT FRUCTUM EJUS (id est, filios et opes Jerusalem exhausti): AREFACTÆ SUNT VIRGÆ ROBORIS EJUS, — id est regnum et potentia ejus exaruit; aut, ut Maldonatus, « virgæ roboris, » i. e., validæ, « et solidæ in sceptrâ dominantium, » ut dixi vers. præced. id est filii Sedecie, qui in regnum patris successuri erant, sceptraque returi, vel capti, vel occisi sunt, IV Reg. xxv, 7: « Ignis, » i. e. vindicta Dei, et plaga, ac proprie

(1) Hæc metaphora consimilis est huic Iliadis loco (A, vers. 234), ubi Achilles sic de scepro suo loquitur:

Ναὶ μὰ τῶθε σκῆπτρον, τὸ μὲν εἰ παρὰ φίλῳ καὶ ἔσσοι, φέροι, ἰσχυρὸν ἐργάτα τοῦτο ἐν ἔργῳι Ἀχαιῶν.

Na per hoc sceptrum, quod quidem nunquam folia et ramos producit, postquam senect truncum in mundum reliquit,

Mater
natura
quæ
dam
urbis
et
reipubli-
ca, 1217

ignis et incendium Chaldaeorum, « comedit eam. » Aliter Vatablus: Vitis, ait, est Sedecias, fructus filii ejus, ignis afflictio. Unde hebraice est, *comedit eam*, scilicet Sedeciam, quia in carcere, sine successore regni mortuus est.

13. NUNC TRANSPLANTATA EST IN DESERTUM, IN TERRA INIVA ET SITIENTI, — id est in Babylonem translati sunt cives Hierosolymae, ubi, quasi in deserto arido, omnium sunt indigi. Ita S. Hieronymus. Vel, ut idem addit: ipsa Judaea vastata, quasi mutata est in desertum, incolis casis aut captis, et urbibus eversis. Unde sequitur:

14. ET EGRESSUS EST IGNIS DE VIRGA RAMORUM EJUS, QUI FRUCTUM EJUS COMEDIT, — *q. d.* Ismael de semine regio, invidens Godolia, quem Nabuchodonosor praefecerat Judaeae, principatum, cum cum plurimis ei adherentibus occidit, et hoc est quod subdit: « Devoravit fructum ejus. » Unde reliqui Judaei, iram Chaldaeorum veriti, fugerunt cum Johanan in Aegyptum. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Nota: Prophetice hae praeterita significant futura. « Evulsa est, transplantata est; » id est evellitur, transplantabitur; « egressa est, » id est egreditur. Hae enim dixit Propheta anno 6 Sedeciae, ut patet cap. viii, 1, cum adhuc staret Jerusalem. Aliter Chaldaeus, *q. d.* « Ignis, » id est

poena, quae Jerusalem absumpsit, « ex ea, » id est ex principum et civium ejus impietate, processit. Aliter quoque R. David, quasi dicat: Egressus est Sedecias ex semine Hierosolymae regio, qui, quasi ignis, omnes ejus opes perdidit, quia ipse causa fuit excidii. Unde sequitur: « Non fuit superstes in ea virga fortis, sceptrum dominantium, » *q. d.* Non reliquit haerem, qui in sceptrum et regnum succederet.

PLANCTUS EST, — id est nunc planctus fit pro Joakim et civium captivitate; sed major erit planctus in urbis et regni excidio.

Secundo, Maldonatus et Vatablus ex Chaldeo et Hebraeis exponunt, *q. d.* Hic planctus, quem initio exposui, est lamentabilis propheta; sed major erit ipse eventus; nam cum haec, quae hic plangendo praedico, reipsa evenient, maximus erit omnium planctus et comploratio.

Tertio, Septuaginta vertunt: *In parabola lamentationum est, et erit in planctum, q. d.* Cum maximam calamitatem deprecabuntur posteri, utentur hoc quasi exemplo et proverbio: Ne mihi contingat quod Hierosolymae. Ita Theodoretus.

Quarto, simpliciter sic accipias, *q. d.* Hierosolymae plangitur et plangetur, *q. d.* Hic Hierosolymae planctus diu durabit, eritque jugis et continuus.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus, per Ezechielem consultus a senioribus Judaeorum de eventu belli Judaici, negat se responsurum, sed approbat illis propria et patrum peccata, asseritque se, eis relictis, pie colendum a veris Israelitis. Quocirca primo, exaggerat beneficia a se in eos collata, tum in Aegypto, vers. 4, tum in deserto, vers. 13, tum in Chanaan, vers. 27. Ostandit enim se, omnibus hisce locis, beneficiis certasse cum ipsorum impietate et ingratitude. Unde secundo, vers. 30, graves eis penas comminatur, ac dicentibus: Erimus sicut gentes, volentibusque Dei jugum et flagellum excutere, respondet: Vivo ego quoniam in furore effuso regnabo super vos. Tertio, vers. 39, praedicit se impis et idololatriis, Judaeis relictis, facturum ut a piis Israelitis colatur in Sion, tum eo redeuntibus ex Babylone sub Esdra; tum potius in Sion nova, id est Ecclesia erigenda per Christum. Denique, vers. 45, nova parabola ignis et flammae Judaici excidii videtur.

1. Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis: venerunt viri de senioribus Israel ut interrogarent Dominum, et sederunt coram me. 2. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 3. Fili hominis loquere senioribus Israel, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Numquid ad interrogandum me vos venistis? vivo ego quia non respondebo vobis, ait Dominus Deus. 4. Si judicas eos, si judicas, filii hominis, abominaciones patrum eorum ostende eis. 5. Et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: In die qua elegeri Israel, et levavi manum meam pro stirpe domus Jacob, et apparui eis in terra Aegypti, et levavi manum meam pro eis, dicens: Ego Dominus Deus vester: 6. In die illa levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terra Aegypti, in terram, quam provideram eis, fluentem lacte et melle, quae est egregia inter omnes terras. 7. Et dixi ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abiciat, et in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus vester. 8. Et

irritaverunt me, nolueruntque me audire: unusquisque abominaciones oculorum suorum non projecit, nec idola Aegypti reliquerunt: et dixi ut effunderem indignationem meam super eos, et implem iram meam in eis, in medio terrae Aegypti. 9. Et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, in quarum medio erant, et inter quas apparui eis ut educerem eos de terra Aegypti. 10. Ejeci ergo eos de terra Aegypti, et eduxi eos in desertum. 11. Et dedi eis praecipua mea, et judicia mea ostendi eis, quae faciens homo vivet in eis. 12. Insuper et sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me et eos: et scirent quia ego Dominus sanctificans eos. 13. Et irritaverunt me domus Israel in deserto, in praecipuis meis non ambulaverunt, et judicia mea projecerunt, quae faciens homo vivet in eis: et sabbata mea violaverunt vehementer: dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos in deserto, et consumerem eos. 14. Et feci propter nomen meum, ne violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in conspectu earum. 15. Ego igitur levavi manum meam super eos in deserto, ne inducerem eos in terram, quam dedi eis, fluentem lacte et melle, praecipua terrarum omnium: 16. Quia judicia mea projecerunt, et in praecipuis meis non ambulaverunt, et sabbata mea violaverunt: post idola enim cor eorum gradiebatur. 17. Et pepercit oculus meus super eos ut non interficerem eos: nec consumpsi eos in deserto. 18. Dixi autem ad filios eorum in solitudine: Praecipua patrum vestrorum nolite incedere, nec judicia eorum custodiat, nec in idolis eorum polluamini. 19. Ego Dominus Deus vester: in praecipuis meis ambulate, judicia mea custodite, et facite ea: 20. et sabbata mea sanctificate, ut sint signum inter me et vos, et sciatis quia ego sum Dominus Deus vester. 21. Et exacerbaverunt me filii, in praecipuis meis non ambulaverunt, et judicia mea non custodierunt ut facerent ea: quae cum fecerit homo, vivet in eis: et sabbata mea violaverunt: et comminatus sum ut effunderem furorem meum super eos, et implem iram meam in eis in deserto. 22. Averti autem manum meam, et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in oculis earum. 23. Iterum levavi manum meam in eos in solitudine, ut dispergerem illos in nationes, et ventilarem in terras: 24. eo quod judicia mea non fecissent, et praecipua mea reprobasent, et sabbata mea violassent, et post idola patrum suorum fuissent oculi eorum. 25. Ergo et ego dedi eis praecipua non bona, et judicia in quibus non vivent. 26. Et pollui eos in numeribus suis, cum offerrent omne quod aperit vulvam, propter delicta sua: et sciant quia ego Dominus. 27. Quannobrem loquere ad domum Israel, filii hominis: et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Adhuc et in hoc blasphemaverunt me patres vestri, cum sprevissem me contemntes: 28. et induxissem eos in terram, super quam levavi manum meam ut darem eis: viderunt omnem collem excelsum, et omne lignum nemorosum, et immolaverunt ibi victimas suas: et dederunt ibi irritationem oblationis suae, et posuerunt ibi odorem suavitatis suae, et libaverunt libationes suas. 29. Et dixi ad eos: Quid est excelsum, ad quod vos ingredimini? et vocatum est nomen ejus Excelsum usque ad hanc diem. 30. Propterea die ad domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: Certe in via patrum vestrorum vos polluimini, et post offendicula eorum vos fornicamini: 31. et in oblatione donorum vestrorum, cum traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris usque hodie: et ego respondebo vobis, domus Israel? Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis. 32. Neque cogitatio mentis vestrae fiet, dicentium: Erimus sicut gentes, et sicut cognationes terrae, ut colamus ligna et lapides. 33. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, et in brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos. 34. Et educam vos de populis: et congregabo vos de terris, in quibus dispersi estis, in manu valida, et in brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos. 35. Et adducam vos in desertum populorum, et judicabo vobiscum ibi facie ad faciem. 36. Sicut iudicio contendam adversum patres vestros in deserto terrae Aegypti, sic judicabo vos,

dicat Dominus Deus. 37. Et subjiciam vos scepro meo, et iuducam vos in vinculis foederis. 38. Et eligam de vobis transgressores, et impios, et de terra incolatus eorum educam eos, et in terram Israel non ingredientur: et scietis quia ego Dominus. 39. Et vos, domus Israel, haec dicit Dominus Deus: Singuli post idola vestra ambulabunt, et servite eis. Quod si et in hoc non audieritis me, et nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus vestris, et in idolis vestris: 40. in monte sancto meo, in monte excelsi Israel, ait Dominus Deus, ibi serviet mihi omnis domus Israel; omnes, inquam, in terra, in qua placebunt mihi, et ibi quaram primitias vestras, et initium decimarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris. 41. In odorem suavitatis suscipiam vos, cum eduxero vos de populis, et congregavero vos de terris, in quas dispersi estis, et sanctificabor in vobis in oculis nationum. 42. Et scietis quia ego Dominus, cum induxero vos ad terram Israel, in terram, pro qua levavi manum meam, ut darem eam patribus vestris. 43. Et recordabimini ibi viarum vestrarum, et omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: et displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris, quas fecistis. 44. Et scietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, et non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima. domus Israel, ait Dominus Deus. 45. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 46. Fili hominis, pone faciem tuam contra viam Austri, et stilla ad Africum, et propheta ad saltum agri meridiani. 47. Et dices saltui meridiano: Audi verbum Domini: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride, et omne lignum aridum: non extinguetur flamma successione: et comburetur in ea omnis facies ab austro usque ad aquilonem. 48. Et videbit universa caro, quia ego Dominus succendi eam, nec extinguetur. 49. Et dixi: A a a, Domine Deus: ipsi dicunt de me: Numquid non per parabolas loquitor iste?

1. ET FACTUM EST IN ANNO SEPTIMO, — scilicet transmigrationis Joachin, et regni Sedeciae, puta post 11 menses, et quinque dies a visione precedenti. Ita S. Hieronymus. Idque colligitur ex cap. vii. 1. Inde enim pendunt omnia quae sequuntur. cap. narratur hucusque, ubi novus annus consignatur.

IN QUINTO, — supple, mense, puta in julio. Ille enim quintus est a martio, qui primus Hebraeorum est mensis, *Ezod. xii. 2.*

VENERUNT VBI, etc., UT INTERROGARENT DOMINUM, — per me prophetam: « interrogarent, » inquam, de exitu et successu belli, quod Nabuchodonosor jam parabat contra Sedeciam, eo quod foedus rupisset. Ita Scholias.

3. NON RESPONDEBO, — quia ex curiositate mera rogatis, contrarium facturi, nisi respondeam id quod vos desideratis. Ita Theodoretus et Apollinaris.

4. SI IUDICAS EOS, FILII HOMINIS. — Legendum est per interrogationem. Hebraice enim est *האנישתי הוסיפתי, anme iudicabis eos?* quod, primo, explicari potest, q. d. Defendesne eos, eorumque causam in iudicio meo ages? Hebraeorum enim *שפתי* scilicet, significat actiones quae fiunt in iudicio, tam iudicis quam actoris et advocati. Ita Theodoretus ex Septuaginta. Nam *אנישתי* hic non *ulcisceris*, ut vertit Latinus Theodoretus interpretis, sed *defendis* vertendum esse, patet ex ipso Theodoro. Ita Prado. Secundo, alii explicant, q. d. Ne

iudices, id est condemnes, eos, sed potius ostende illis scelera patrum, ut compungantur et respiciant. Tertio et optime, *nomine iudicabis*, id est argues, et arguendo damnabis impietatem eorum? Ita Maldonatus. Unde et Chaldaeus vertit: *Si increpans eos more iudicis, et condemnas?* Similis est cap. xiii. 2.

ABOMINATIONES PATRUM OSTENDE EIS, — ut quorum imitantur vicia, eorum supplicia perlimescant: « Quia hereditario malo longissimum funem trahunt peccatorum, » ait S. Hieronymus.

5. APPARUI EIS IN TERRA AEGYPTI. — Est hic climax, sive gradatio. Primo enim hic Hebraeis improprie idololatriam, et peccata perpetrata in Aegypto. Deinde, vers. 43, majora perpetrata in deserto. Tertio, vers. 27, maxima perpetrata in terra promissa.

6. LEVAVI MANUM. — Nota: *Levare manum* aliquando significat jurare elata manu in caelum, quasi Deum vocando in testem, *Genes. xiv. 22.* Unde Chaldaeus vertit hic, *juravi*. Sic et Vatablus et Maldonatus. Secundo, Septuaginta vertunt: *Cognitus sum semini Jacob*; quasi manu delegens et ostendens eis faciem meam. Tertio et optime: « Levavi manum meam, » id est ostendi potentiam, opem et auxilium meum Mosi et Hebraeis, manu mea percutiendo Pharaonem et Aegyptios, ac ab eorum tyrannide potenter liberando et educendo Hebraeos.

FLUENTEM LACTE ET MELLE. — Hoc est fertilliss-

mam. Et hyperbole, de qua dixi *Ezod. iii. 8*, et *Numer. xii. 28.*

QUE EST EUREGIA. — Hebraice *צבי תשבי*, id est praestantia, exultatio, superbia, q. d. Terra Israel est excellentia et superbia, aequae ac pulchritudo et deliciae regionum. Vatablus: *Est desiderabilis et amabilis ut caprea*, quae hebraice *tsebi* dicitur; Septuaginta: *Est favius supra omnem terram*, id est dulcior et ferilior omni terra; Aquila *tsebi* vertit, *firmamentum*; Theodotion, *fortitudinem*; Symmachus, *statum*, id est *statum*, puta statam religionem, quia in ea erat templum et cultus Dei. Quid proprie sit *tsebi* dicam *Daniel. cap. vii. 9.* Commemorata pristina sua in eos beneficia, ut eos ingratitude sua conuata.

7. OFFENSIONIS. — Symmachus, *nauseas*; Aquila, *obsessiones*; Hebraeus *צקצק יסורו* *isturuse enaf*, id est *abominaciones oculorum*, hoc est idola abominanda, tetra et horrida, quae aspicientibus nauseam movent et aversionem, ut ea a se abscindi et amoveri velint.

IDOLIS. — Hebraice *גללולים* *gillulim*, id est sordes, stercorea, id est idola sordidissima, et quasi stercorea.

8. ET DIXI, — apud me in mente mea, q. d. Cogitabam de Iudeis tam impiis perdendis in Aegypto.

9. ET FECI (non quod cogitabam, sed) UT EDUCEREM EOS DE TERRA AEGYPTI (uti sequitur), UT NON VIOLARETUR, — id est blasphemaretur et infamaretur, nomen meum coram gentibus, quasi non potuissem, aut noluissem populum me colentem liberare et salvare, uti promiseram.

11. ET DEDI EIS PRECEPTA MEA, ET JUDICIA MEA, etc. — Idem sunt haec duo, ait Theodoretus. Sed Polychronius, *precepta*, ait, sunt decalogus, reliqua mandata sunt *judicia*. Rursum Scholias, *precepta*, ait, sunt quae premium spectant, *judicia*, quae Dei cultum.

QUE FACIENS HOMO, VIVET IN EIS, — q. d. Qui facit ea quae lege mea praecipita sunt, propter ea non punietur morte, quam lex transgressoribus minatur, sed vivet in terra vitam longam, beatam et beatam. Patet *Deuter. xxx. 19.* Aliter Theodoretus: *Vivet, ait, vita gratia*; et Chaldaeus: *Vivet vita aeterna*, scilicet si in fide et gratia Dei ea impleat. Vide dicta *Levit. xviii. 5*, et *Rom. x. 5.*

12. INSUPER ET SABBATA MEA DEDI EIS. — Aliqui censent dici non « sabbata » in plurali, ut significet triplex sabbatum. Scilicet primum dierum, quod proprie diebatur sabbatum; secundum mensium; tertium annorum. Sabbatum mensium erat mensis septimus, qui magna sui parte erat festus. Sabbatum annorum, erat annus septimus, et annus quinquagesimus jubilaei. Nam sabbata haec omnia dedit Deus Iudeis in signum salutis et quietis dandae per Christum.

Secundo et melius, q. d. « Sabbata mea, » id est meae feriae, et consequenter meae delicias, et meam felicitatem, quae in meis ipsius contempla-

tione consistit, dedi et communicavi eis, ut in iis, quasi sabbatis, et fortis sacris a laboribus et curis saeculi vacantes, divina opera, iudicia, consilia meditarentur; quae ego ipse die septimo considerabam, inspiciebam, laudabam, et in quorum perfectione conqueiscebam: ut hac consideratione et meditatione ad mei amorem, laudem et imitationem accenderentur et sanctificarentur. Hujus enim rei sabbata erant signa, et stimuli.

13. EGO IGITUR LEVAVI MANUM MEAM. — Id est ego igitur juravi, juxta illud *Psalm. xciv. vers. 41*: « Quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. » Aliter ergo haec phrasid capitur hic, quam vers. 6.

16. POST IDOLA ENIM COR (id est mens et affectus) FORUM GRADIEBATUR, — q. d. Toto studio et affectu ferebantur ad idola colenda.

23. ITERUM LEVAVI MANUM, q. d. Iterum juravi, et jurando comminatus sum. Saepius enim murmurante populo in deserto, saepe quoque Deus voluit eum delere, sed a Mose precante cohibitus est.

25. ERGO ET EGO DEDI EIS PRECEPTA NON BONA, — id est non perfecta, uti dedi in Evangelio, ait S. Ambrosius lib. III. epist. ad Clementianum, et Cyrillus, lib. VII. *Contra Julianum*. Sic et Gregorius, *XXVIII. Moral. cap. xvii*, in alia editione ix: « Mala enim, ait, quasi mala esse desinunt comparatione peiorum; et bona, quasi bona non sunt comparatione meliorum. Nam sicut pejus delinquenti Iudaea de Sodoma atque Gomorraha dicitur: Justificasti sorores tuas in omnibus abominacionibus tuis, quas operata es: ita melioribus novi Testamenti praecipis subsequentibus, praepcepta bona quae rudibus data sunt, non bona esse memorantur. » Rursum S. Clemens, lib. VI. *Constitut. Apostol. cap. xxi*: « Illis, inquit, qui noluerunt videre, neque audire, non quia privati essent facultate partium animi; sed quia nimia erat eorum perversitas ac malitia, illis, inquam, dedi praepcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivit in ipsis: non bona dico, illorum scilicet propositio (ferrum enim ad arendum, et scalpellum ac medicamenta inimica sunt non valentibus); non sunt autem servata propter eorum contemptum obediendi: ex quo fit, ut non servata mortem eis afferant. »

Secundo, Theodoretus, Apollinaris et Justinus, *Contra Tryphon*: « Dedi eis praepcepta, » scilicet caeremonialia, « non bona, » id est inutilia, inquam, quia sacrificiorum leges non sponte instituit, quasi victimis carnum delectaret; sed ob contemptum populi in idololatriam, ut illum ab ea averterem.

Tertio, « non bona, » id est non jucunda, suavia, facilia; sed graviora et difficilia.

Quarto et melius, « dedi, » id est permisi eis dari, « praepcepta » Gentilium et idololatrarum de ritibus colendi idola, q. d. Permisi eos sequi suos

affectus, quibus ferebantur in idola; permisi eos sequi suas pravas cupiditates, ut eos punirent. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus et Maldonatus.

Quinto et optime, *ergo* significat penam consequentem et inflictam propter culpam praeviam, *q. d.* Quia Iudei suae in meam legem rejecerunt, hinc permisi eos subditi hostibus et tyrannis, qui praepcepta tyrannica et intoleranda eis darent, sub quibus vix traherent animam, vix viverent. Hoc est enim quod subdit: « In quibus non vivent, » id est in quibus morientur. Est Iiptote. Opponit hoc suis praepceptis, de quibus dixit vers. 11: « Quae faciens homo vivet in eis, » *q. d.* In meis praepceptis vivere noluerunt, morientur ergo, et occidentur in alienis et tyrannicis. Ita Hebraei et ex his Prado. Nota miosin, « non bona, » id est mala, imo pessima, molestissima et difficillima. Bona enim vocantur ea quae suavia sunt et jucunda, ut *Psal.* cxxxii, 1: « Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum! » Ex adverso *Math.* vi, dicitur: « Sufficit illi malitia, » id est molestia et afflictio, « sua. »

Porro hostes hi et tyranni non fuerunt reges et principes Edom, Ammon, vel aliarum gentium (nullis enim harum servierunt, aut subjecti fuerunt Iudei in deserto, de quo hic agitur, ut patet vers. 13 et 23), sed earum dii, aut potius daemones, quos colentes Hebraei in deserto, eorum curis et mortiferis ritibus et legibus se subiecerunt. Notat maxime leges et praepcepta colendi Moloch per mactationem filiorum et filiarum. Haec enim « praepcepta non bona, » sed pessima, et maxime malefica ac lethifera fuerunt; « in quibus non vivent, » quia per ea eorum stirps et posteritas occidebatur, eorumque nomen et familia succidebatur et interibat. Hinc Arabicus Antiocheus vertit: *Neque eis dedi praepcepta non polluta.* Unde et sequitur:

26. PELLU EOS IN MUNERIBUS SUI (id est quia mea sabbata, ritus, victimas optimas, sanctissimas, facillimas et jucundissimas rejecerunt, permisi eos pollui in muneribus, id est oblationibus suis, ut offerant) OMNE QUOD APERIT VULVAM, — id est suos primogenitos, propter delicta sua expianda, in sacrificio Saturni et Moloch. Hunc esse sensum patet ex vers. 31. In maxima enim clade pueros quasi gravissimam victimam diis, ut eos propitiarent, immolabant, ut Agamemnon Iphigeniam, rex Moab suum primogenitum, *1 Reg.* iii, vers. ult. Porro Iudeos in deserto (de quo hic agitur) non tantum vitulum aureum, sed et Saturnum, Moloch aliosque deos coluisse patet *Act.* cap. vii, 43. Vide quomodo de Moloch ritusque eum colendi dixit *Levit.* xviii, 21. Significat ergo hic Deus, se in penam prioris idololatriae aliorumque scelerum permisisse Iudeos labi in tam foeda, infamia et sacrilega sacrificia, imo parricidia, ut scilicet filios proprios mactarent et immolarent Moloch. Idem facit etiamnum sagis et magis, qui a Deo descendent ad demonem, eum adorare,

eique infantes immolare coguntur, ab eo quae verberantur et tractantur quasi mancipia. Similiter philosophos Deum agnoscentes, sed non colentes, permisi labi in infames et portuosas, tum libidines, tum religiones et sectas, *Rom.* i, 21 et seq.

IN MUNERIBUS. — Septuaginta, *in dōpōzōn*, id est in dogmatibus; sed corrigendum, *in dōpōzōn*, id est in donariis. Theodoretus tamen ex Aquila habet, in dogmatibus, quibus scilicet docebant haec munera Deo suo danda.

PROPTER DELICTA SUA, — expianda: vel potius, ut Maldonatus, *q. d.* Ut ipsi suis manibus concremantes suos filios, sua delicta punirent, et sibi ipsis, puta suis filiis et haeredibus essent carniciferae. Unde Septuaginta vertunt: *Ut delerem eos, puta stirpem eorum.*

28. DEDERUNT IBI IRRITATIONEM OBLATIONIS SUE. — id est oblationem suam irritantem Deum: quia scilicet offerebatur idolis in injuriam et contemptum Dei. Est hic tertius gradus, sive apex gradationis, de qua dixi vers. 8. Hic enim exprimat Iudeis summa peccata, commissa in Chanaan, post tot tantaque Dei beneficia ibidem accepta.

29. QUID EST EXCELSUM? (scilicet altare idolorum, *q. d.* Quae religio? quae utilitas est in excelsis, ad quod ingredimini crebro?) ET VOCATUM EST (id est, ita ut usque nunc vocetur) ET VOCATUM EST (id est, ita ut usque nunc vocetur) ET VOCATUM EST idolorum, a sublimitate) EXCELSUM, — quasi locus nobilissimus et famosissimus. Ita Theodoretus, Apollinaris et alii, *q. d.* Aram meam in Levitico vocavi altare: vos vestram vocatis excelsum, quod nomen, uti et res, puta idololatria, quae ibidem peragitur, inventum est, non meum, sed demonis et idololatrarum. Nomen ergo Excelsi vos moneat et doceat, quod non mei, sed demonis et idolorum sitis servi et cultores. Ita Maldonatus.

30. Vos PELLUIMINI, — non qui me hic rogatis captivi in Babylone, sed fratres vestri, qui sunt Hierosolymis, pro quibus jamjam vastandis rogatis et consultis Deum. Ita Apollinaris, Theodoretus et alii (1).

32. NEQUE COGITATIO MENTIS VESTRAE FIET, DICENTUM: ERIMUS SICUT GENTES. — Non ut colamus (hoc enim jam facimus), sed ut impone colamus idola. Videbant enim gentes idola colentes a Deo non puniri, videbantque eos prosperari, et pace gaudere, bonisque affluere, hocque idolis earum adscribebant: se vero a Deo suo negligi, imo affligi et puniri; unde et dicunt: Deum nostrum

(1) Cum haec de patribus fuisset Propheta dicens, jubet nunc eum sese convertere ad *seniores*, qui eum consultum venerant (vers. 1), imo ad domum Israel et eorum impudentiam accusare אֲבוֹתֵיכֶם הֵבִירְכֶם אֲבוֹתֵיכֶם: num in via patrum vestrorum (coll. vers. 4, 18, 27)? interrogatio affirmat, cum indignatione et detestatione ut *Isa.* lviii, 5, *q. d.* Num et vos eo perversitatis processistis, ut peccatis majorum vestrorum indignissimis modis vos pollueritis, polluite ita autem ad Prophetam meam accedite, me per illum interrogaturi? (Rosenmüller.) Quod isdem fere terminis explicat S. Hieronymus.

nobis beneficium, sed maleficium relinquamus, ut ejus legibus tot tamque difficilibus soluti, haerent pro libito vivamus ac cum gentibus colamus idola, quae suis opes omniaque bona largiantur. Hisce Deus aplo respondet et intendit, dicens: « In manu forti, et in brachio extenso, et in furore effuso regnabo super vos, » *q. d.* Non excutiatis jugum meum, quin in virga ferrea vos regam et mactem.

34. EDUCAM VOS DE POPULIS — Ammon, Moab, Tyris, Aegypti, inter quos fugientes Chaldaeos dispersi estis, *q. d.* Retraham vos ex fuga, et tradam Chaldaeis, sicut in furore regnabo super vos. Ita Scholiastes.

Aliter S. Hieronymus, *q. d.* Educam vos e captivitate Babylonica, et furore effuso non in vos, sed in Chaldaeos, ab eis eripiam vos, ut super vos regnem (1).

35. ET ADDUCAM VOS IN DESERTUM POPULORUM, — id est in desertum a Deo desertas, ait Theodoretus. Verum « desertum populorum » non significat desertum inter populos, sed a populo, puta desertum in quo non est populus. Sic ad *Rom.* i, 4, dicitur: « Ex resurrectione mortuorum, » id est ex resurrectione a mortuis, *q. d.* Sicut olim patres vestros ex Aegypto redemptos, in desertum Arabia induxi, id est libertate donavi, et sui juris rempublicam feci: sic vos post justam punitionem ex Babylone, eductos libertate donabo, et in desertum, quod est inter Judaeam et Chaldaeam, et inde in patriam reducam, tum per Cyrum, tum maxime per ejus antitypum Christum Dominum. Nota: Desertum signum est libertatis; uti urbs

(1) His quae sequuntur, supplicium gravissimum demereri fere omnes existimant, quasi, cum ad vicinos populos Israelitarum multi a Chaldaeis confugissent, ut Jeremiae liber narrat, minetur nihil eis profuturam fugam, sed nihilominus vel tanto presidio munitis in Babylonia ductum iri. Sic Grotius: « Educam vos longe ab illis quibus nunc permixti vivitis, et quorum exempla imitamini, a Phoenicibus, Ammonitis, Moabitibus, quorum fines attingitis. » S. Hieronymus autem his verbis divinam potius clementiam quam iram declarari existimat, neque Israelitarum fugam ad vicinos populos, sed potius exilium Babylonicum enuntiare. Sed ex his verbis quae hoc loco ponuntur, « in manu forti, et in brachio extenso, et in furore effuso, » verius concluditur loco beneficii Deum supplicia comminari, licet due primo locutiones potestatem potius quam severitatem significare soleant. Item ex his quae sequuntur, maxime ex vers. 37, 38, liquet Deum dispersos inter varias gentes Israelitae eo consilio congregatum, ut bonos a malis segregaret, quod vers. seq. declarat: Quemadmodum, inquit Deus, olim majores vestros ex Aegypto eductos, priusquam in terram promissam introducerem, in deserto Arabia detinui, quo impii et rebelles adversum me perirent, sic vos, postquam in Babylone et inter plures gentes dispersi debitis delictorum penas solveritis, priusquam in patriam solam et in novam rempublicam remigrare faciam, severo judicio instituto, plios ab impiis segregabo. « Desertum populorum, » quod opponitur « deserto Aegypti » (vers. 36), vastas illas solitudines videtur appellare, quae Babylonia Judaeam proficiscentibus sunt peragrandia.

et arx, subjectionis et servitutis. Ita Prado, Maldonatus et alii. Ita S. Hieronymus ad *Rusticum*: « Mihi, ait, oppidum carcer; solitudo est paradisus. »

ET JUDICABOR VOBISCUM IBI FACIE AD FACIEM. — « Judicabor, » id est puniam, ait Theodoretus. Melius S. Hieronymus, « judicabor, » id est iudicio contendam vobiscum, « facie ad faciem, » id est non ex auctoritate, sed coram, quasi par cum pari ex aequitate cause, *q. d.* Sicut olim in Arabia patribus vestris contra me murmurantibus, palam tot beneficiis et signis ostendi illos esse fedi-fragos, me vero in promissis esse fidelem: ita, cum vos Babylone eduxero, reipsa palam ostendam justitiam meam, ut videatis vos ob peccata justa a me fuisse captivitate damnatos, et nunc misericorditer a me ex ea eductos. Aliter Maldonatus, « facie ad faciem, » id est, inquit, solus cum solis, sine arbitraris, ne gentes videant penas quas de vobis sumpturus sum, et letentur.

Nota hanc prophetiam non exauriri in solutione captivitatis Babylonicae per Cyrum; sed in solutione captivitatis Satanae et peccati per Christum, cujus illa fuit typus. Ubi advertit: Redemptio Christi duplici nomine significatur, scilicet strage, et salute; ultione, et redemptione; indignatione, et pace; sanguine, et incoluntate. Hinc ab Isaia, cap. lxx, 17, et cap. lxxi, 63, et alibi, in ducitur Christus quasi dux cataphractus, qui furore divino in hostes iratatur, profertur, trucidat; scilicet profertur impiis, ut faciat pios: idem ergo sunt trucidati et redempti; hostes, et amici; sed secundum affectus et mores mutatos, alii et dissimiles: cujus rei typus fuit Cyrus. Sicut enim Cyrus in Babylone Chaldaeos occidit, Judaeos salvavit: ita Christus in eodem homine peccatum et peccatorem occidit, virtutem et virtuosum suscitavit et vivificat, dum Petrum v. g. ebriosum, incestum, impium occidit, et pro eo suscitavit Petrum sobrium, castum, pium, etc. Cyrus enim Christi typum gerit; Chaldaei, peccati et peccatoris; Judaei, virtutis, fidelium et justorum. Vid. *Can.* XLVI. Ita, ait S. Augustinus, homil. 9 in *epist.* 1 S. Joannis: « O si occidas eos (impios) de gladio bis acuto, et non sint hostes ejus (verbi Dei): sic enim amo eos occidi sibi, ut vivant tibi. » Ita et Prado. Sic quod ait hic: « In manu forti et furore, » subaudi, contra vitia, « regnabo super vos, » quasi homines jam demone et vitis exutos et liberatos, atque in novam vitam resuscitados, Deoque et oculo viventes: et judicabor ibi facie ad faciem, » quia, cum Christus nostram culpam suspensissimè publice coram Pilato iudicatus et damnatus est, et pro culpa nostra satisfecit, nos cum illo iudicato et damnato, publice, adversario demone vidente, et nil, quod exigeret a nobis, habente, redempti, absoluti et liberati sumus: sicut palam, media luce, non noctu, intrepide egressi sunt Hebraei, liberati, et redempti ex Aegypto, *Exod.* xiv, 8. Hoc est ergo iudicium Christi, et nostrum, quod

nos per Christum absoluti; daemon vero condemnatus, suaque potestate in homines exutus est, de quo ait Christus: «Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi efficietur foras.» Et rursus: «Ille (Paracletus) arguet mundum de peccato, de iustitia, et de iudicio, etc. De iudicio, quia princeps huius mundi jam iudicatus est,» Joan. xvi, 11.

37. ET SUBICIAM VOS SCYPTO MEO. — Hebraice: *Transire eos factum sub virga*, scilicet, quasi pastor numerans sigillatim pecora, et cuiusque curam gerens. Hinc, Christo nascente, descriptus est universus orbis, ut Christus eos scriberet in libro vite æternæ, uti ait S. Gregorius, homil. 8 in Evangelio.

ET INDECAM VOS IN VINCLIS FOEDERIS, — id est, ut Hebraeus, in vinculum foederis, q. d. Novum foedus et pactum vobiscum inibo, eoque vos mihi devinciam tum per Esdram, tum potius per Christum.

38. ET FUGIAM DE VOBIS TRANSGRESSORES. — Sicut olim rebelles Iudæos, quos eduxi de Ægypto, in deserto occidi, ut in terram Chanaan promissam non introirent: sic non tam sub Esdra, utpote sub quo omnes non tam educti, quam reducti sunt in Jerusalem; sed sub Christo Iudæos incredulos de sua terra per Titum in totum orbem expellam et dispergam, ut nunquam ad eam regrediantur.

39. POST IDOLA VESTRA AMBULATE, — et nolite mihi et meo templo offerre munera, quia indigni estis meo imperio, et nomen sanctum meum poluitis, dum me cum Baal comparatis et colitis, ac mihi offerre simulatis quæ idolis offertis, et qui idolorum cultores estis, meos vos esse dicitis, aut certe me simul cum idolis conferre et colere vultis. Ita Aquila, Chaldaeus, Septuaginta et Hebraei. Unde et Symmachus vertit: *Ite et servite idolis, si quidem non auditis me.*

40. IN MONTE SANCTO MEO, etc., IBI SERVIT MIHI OMNIS DOMUS ISRAEL, — q. d. Ne putetis me vestro cultu indigere, habeo alios, scilicet, qui redibunt Babylone in Jerusalem, qui mihi ibi servient. Secundo et melius, habeo Israelitas spirituales, scilicet Christianos, qui in monte, id est Ecclesia, quæ incipit in monte Sion, mihi servient. Simile est Malach. i, 10 et 11. Ita Maldonatus, Prado et alii.

IN TERRA, — sancta scilicet, aut promissa, id est Ecclesia, quam vetus terra sancta presignabat.

IN QUÆ PLACEBUNT MIHI. — Hebraea: *Ibi occurrant eis*, scilicet, quasi in amplexum sponsæ.

INITIUM. — Septuaginta, *primitias decimarum*; Hebraice *מסותהם* *massotehem*, id est onerum vestrorum, et debiti vestri, sive illud ex decimis, sive ex censu, quo quisque tenebatur Deo dare semisiclum ex lege Exod. xxx, 12; sive ex voto, aut aliunde sit debitum.

IN OMNIBUS SANCTIFICATIONIBUS VESTRIS. — Id est, in omnibus festis, quæ mihi sanctificabit: vel potius, in omnibus sanctis vestris sacrificiis, de-

cimis, oblationibus eritis mihi grati, quasi thymiana fragrantissimum, et suavissimi odoris; hunc enim vocat *odorem suavitatis*, hebraice *quies*, de qua phraasi disserit Gen. vii, 21. Sic Apostolus ait: «Ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu Sancto,» Rom. xv, 16.

41. SANCTIFICABOR. — Id est sanctorum color, vel laudabor et glorificabor a gentibus quasi sanctus, potens, beneficus, fidelis dux israelis, in vobis scilicet liberandis, sicut olim ex Ægypto, ita nunc e Babylone, et maxime e servitute diaboli extolendis et sanctificandis. Vel, «in vobis» passive, id est in vestra sanctitate, pietate, religione, «sanctificabor.»

43. ET DISPLICERITIS VOBIS. — Septuaginta: *Et percutietis facies vestras*, scilicet, quasi in vos indignantes, quod tam beneficium Deum offenderitis; Symmachus: *Et parvuli vobis videbimini*, id est vos deieciatis et humiliabitis. Prima enim Christi et Apostolorum vox fuit: «Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum,» Matth. cap. iii, 2.

Nota hæc omnia de reditu e Babylone per Esdram; sed melius de redemptione hominum per Christum accipi: huic enim plene conveniunt, licet priorem perstringant. Vide Canon. v.

46. PONE. — Hæc pertinent ad materiam cap. sequentis. Unde S. Hieronymus et alii alii hinc orduntur cap. xxi, quia ejusdem est argumenti. Nota: «Pone faciem tuam,» id est obfirmata facie, libere et intrepide vaticinare. Vide cap. iv, 3.

CONTRA VIAM AUSTRI, ET STILLA AD AFRICUM, ET PROPHETA AD SALTUM AGRI MERIDIANI, — id est contra Jerusalem, ut patet cap. seq., 2. Erat enim Ezechiel in Babylone: Jerusalem autem partim australis, partim occidentalis est respectu Babylonis, hoc est proprie respicit Africum. Unde humum Israel vocat saltum agri meridiani, eo quod silimontosa et nemorosa, ac meridionalis Babyloni. Ita Polychronius. Licet Theodoretus per saltum hunc Jerusalem accipiat, quæ, inquit, dicitur saltus ob sterilitatem fructuum, duritiam, mentis confusionem, et quia ferorum hominum erat receptaculum. Eadem phraasi utitur Isaias cap. ix, 18, et Jeremias, cap. xxi, 14.

STILLA. — Id est, ut Chaldaeus, *vaticinare*. Nam sermo similis est pluviae, utpote qui ex ore dicentium in aures audientium, suaviter quasi stilla illabitur. Vide et aliam causam, quam dedi Canon. XLVIII.

47. COMBURAM IN TE OMNE LIGNUM VIRIDE, ET OMNE LIGNUM ARIDUM, — id est omne omnino lignum, nullo excepto. Omne enim lignum vel viride est, vel siccum. Persistit in metaphora saltus: hic enim lignis abundat, simulque innititur futurum urbis incendium. Sensus est, q. d. Omnes principes, et subjectos; senes, et juvenes; divites, et pauperes, igni, id est vastationi Chaldaeorum, tradam.

Secundo, melius S. Hieronymus: «Lignum, ait, viride vocat justos, aridum vero peccatores,» quasi dicat: Interficiam in te omnes, sanctos eoque ac peccatores. Sanctos, ut ipsi captivitate mala effugiant morientes: peccatores, ut supplicis tradantur æternis. Sic enim cap. sequent. vers. 3, explicans parabolam, ait: «Occidam in te justum et impium.» Huc alludit Christus, Luc. xlii, 31: «Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?»

FLAMMA SUCCESSIONIS. — Id est, flamma successa non exstinguetur ut prius, sed totam gentem et urbem comburam et evertam. Hebraice est, *flamma flammæ*, id est flamma continua et maxima, ut una continuo alteri succedat. Per flammam intelligit gladium, ut patet cap. sequenti, 3, et quodlibet supplicium, ut dixi Can. XXVI.

COMBURETUR IN EA OMNIS FACIES AD AUSTRUM USQUE AD AQUILONEM. — Valabius et R. David vertunt: *Ignescant facies eorum, q. d. Præ rubore et ignomi-*

nia videbuntur ignescere et comburi omnes facies captivorum, tota via euntem, scilicet a Jerusalem in Babylonem.

Secundo, «omnis facies,» id est quidquid pulchrum et spectabile est tota Judæa, tam ad austrum quam ad aquilonem vergente, comburetur a Chaldaeis. Ita Prado.

Tertio, Maldonatus, quasi dicat: Omnes facies hominum adeo erunt fame et metu extenuate et pallide, ut combuste esse videantur, uti ait Isaias cap. xlii, 8.

49. PER PARABOLAS LOQUITUR ISTE? — id est ita obscure ut non intelligatur: vel, q. d. Ipsi dicunt meum sermonem non esse prophetiam, sed parabolicum, ad ostentationem ingenii compositum. Ita Theodoretus. Unde mox cap. sequent. apertius eadem proloqui jubet illi Dominus. Alter Maldonatus, q. d. Ipsi dicunt me delirare, ideoque parabolica; quæ nec intelligantur, nec inter se coherent, loqui

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Explicat parabolam flammæ grassantis in sylvam, quam proposuit in fine capituli præced. dicens: Cladius triplicatus exacutus est, et limatus contra Jerusalem: vade quocumque faciei tue est appetitus. Secundo, vers. 19, prædicit quod Nabuchodonosor in bivio sagittas commiscens, ex iis capiet onem an Jerusalem, an Ammonitis invadere debeat; onem vero casurum contra Jerusalem, itaque contra eam perrecturum regem: quocirca in eam exclamatur, dicens: Iniquitatem, Iniquitatem, Iniquitatem ponam eam. Denique, vers. 28, eandem vastitatem Ammonitis, ac vers. 30, Chaldaeis per Cyrum et Persas intendit (1).

1. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 2. Fili hominis, pone faciem tuam ad Jerusalem, et stilla ad sanctuaria, et propheta contra humum Israel: 3. et dices terræ Israel: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et eieciam gladium meum de vagina sua, et occidam in te justum et impium. 4. Pro eo autem quod occidi in te justum et impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab austro usque ad aquilonem: 5. Ut sciat omnis caro quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irrevocabilem. 6. Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum, et in amaritudine ingemisce coram eis. 7. Cumque dixerint ad te: Quare tu gemis? dices: Pro auditu: quia venit, et tabesce-

(1) Absoluta oratione quæ ad captivos in Babylonia pertinebat, cap. xxi, 1-44, Propheta Domini nomine loquens sermo dirigit ad residuos in Judæa incolas.

Post prolusionem allegoricam, exhibentem, primo, Judæam sub imagine sylvæ, cap. xx, 45, 46; secundo, bellum imminens sub typo incendii omnia late devastantis, 47, 48; tertio, ipsum Prophetam de fato gementem, et velut delirum, fide apud auditores carentem, 49; sequitur narratio prophetica in qua

Pango, præmittitur Dei mandatum ad Prophetam, primo, de sermone faciendo, cap. xxi, 1, 2; secundo, de clade Judæarum irrevocabili prædicanda, 3-5; tertio, de gentilibus, et horum interpretatione addendis, 6, 7.

Secundo, exponitur futurum fatum, per iterata Dei

præcepta, primo, ad denuntiandam gladii imminendi vim acutissimam, 8-11; secundo, ad edendum doloris signum de strage multiplicata hinc eventura, 12-17; tertio, ad declarandam, sub hærentis ad bivium, ac demum per alteram viam irruentis symbolo, Nabuchodonosoris expeditionem contra Judæos, omissis interea Ammonitis, 18-23; quarto, ad ostendendam vindictam sceleribus Judæorum correspondens æquitatem, 24; quinto, ad prædicandum Solecie supplicium, et regis dignitatis decrementum, usque ad Christi adventum, 25-27; sexto, ad subnecendum vaticinium de plaga Ammonitis Judæorum irrisores et idolorum cultores etiam oppressura, 28, 29, et de iudicio quoque horribili in Nabuchodonosorem et in Chaldaeos exsequendo, 30, 32.